

Financieel management en het conventionele huishouden

E. W. A. KNIPPERS EN J. A. C. VAN OPHEM

Weten mensen hoeveel ze uitgeven en weten ze wel waaraan ze dat uitgeven? Wie houdt er eigenlijk een kasboek bij? Hoe staat het met het koop- en spaargedrag en de schuldvorming? Kortom, wat doen huishoudens (v/m) aan financieel management?

Om het inzicht in het financieel management van huishoudens te vergroten is in opdracht van het Nibud onderzoek verricht door de vakgroep Huishoudstudies van de LUW en het onderzoeksbureau Ipsos Facto te Houten.

Het onderzoek heeft in de eerste helft van 1989 plaatsgevonden en had het karakter van een pilotstudy.

Er is één type huishouden in het onderzoek betrokken, namelijk het "traditionele" huishouden bestaande uit twee samenwonende volwassenen en minimaal één kind onder de 19 jaar.

Omdat het onderzoek vooral een pilotstudy was is niet ingegaan op bedragen. In slechts enkele gevallen (inkomsten, woonlasten en schulden) is naar de hoogte van bedragen gevraagd.

Dit artikel zal dan ook voornamelijk ingaan op andere aspecten van het financieel beheer. In totaal zijn 266 huishoudens betrokken in het onderzoek. In alle gevallen is de vrouw geïnterviewd.

Voordat het financieel management van deze huishoudens besproken wordt zal eerst een profiel van de onderzochte huishoudens geschetst worden.

De huishoudens

Bijna de helft van de onderzochte huishoudens voldoet aan het klassieke beeld waarbij de man betaalde arbeid verricht en de vrouw niet. In ruim een derde van de huishoudens verrichten zowel man als vrouw betaalde arbeid.

In de onderzochte huishoudens zijn gemiddeld twee kinderen aanwezig, die een gemiddelde leeftijd hebben van ruim zeven jaar.

De gemiddelde leeftijd van de vrouw is 35 jaar en van de man 37 jaar.

De 266 huishoudens die in het onderzoek betrokken zijn, hebben gemiddeld f 2.839,- netto per maand te besteden, exclusief vakantiegeld, kinderbijslag en extra inkomsten. De populatie is op grond van dit netto-huishoudinkomen in drie categorieën verdeeld: f 2.000,- en minder, f 2.001,- tot en met f 3.000,- en meer dan f 3.000,-.

Het financieel management

Om de inkomsten en uitgaven zo goed mogelijk op elkaar af te stemmen kan een huishouden een aantal strategieën hanteren. In dit onderzoek zijn de volgende onderscheiden:

- kennis opslaan over de uitgaven,
- financiële administratie,
- koopgedrag,
- opbouwen van financiële reserves,
- opnemen van kredieten en het maken van schulden.

Er is bekeken wat deze strategieën inhouden, in welke mate ze gehanteerd worden en er is ook onderzocht in hoeverre deze vormen van financieel management een rol spelen bij het al dan niet ontstaan van financiële problemen.

Kennis opslaan over de uitgaven

Bekendheid met de hoogte van uitgaven kan een aanwijzing zijn voor een beheersmatige instelling.

Aan de respondenten is gevraagd of zij wisten hoeveel geld zij besteedden aan een aantal kostenposten. De kostenposten hadden betrekking op verzekeringen, levensonderhoud (zoals boodschappen, kleding), kinderen en extraatjes (zoals cadeaus, vakantie).

Over het geheel genomen loopt de kennis over de hoogte van de uitgaven nogal uiteen. Het percentage respondenten dat precies wist wat de hoogte was van de verschillende kostenposten varieert van 32% bij de kosten voor woninginrichting tot 78% bij de kosten voor kinderopvang. Met name van posten die niet met een bepaalde regelmaat terugkeren

en waarvan de hoogte schommelt (kleding, woninginrichting en vakantie) blijkt dat men vaak niet precies weet hoeveel er wordt uitgegeven. Van uitgaven die regelmatig zijn wat betreft hoogte en periode, zoals ouderbijdrage en contributie, is men over het algemeen beter op de hoogte.

Financiële administratie

Uit het onderzoek blijkt dat 22% van de huishoudens inkomsten en uitgaven vastlegt door middel van een kasboek.

Er wordt door aanzienlijk meer huishoudens bijgehouden wat er uitgegeven en opgenomen wordt met betaalpassen, kascheques, creditkaarten en dergelijke. Achtentig procent van de respondenten houdt bij wat men uitgeeft via dergelijke betaalmiddelen en 74% registreert wat men contant opneemt. Het is niet onderzocht hoe en met welke precisie deze registratie gebeurt. Het registreren van uitgegeven en opgenomen bedragen blijkt bij alle inkomensgroepen ongeveer evenveel voor te komen. Het bijhouden van een kasboek komt meer bij lagere dan bij hogere inkomensgroepen voor. Het is wellicht voor huishoudens met hogere inkomens minder noodzakelijk om een nauwkeurige financiële administratie te voeren, omdat men "toch wel uitkomt".

Koopgedrag

Wat valt er te zeggen van het koopgedrag van huishoudens bij de voorziening in de dagelijkse levensbehoeften? En als het gaat om de aanschaf van dure goederen, is er dan een verschil in koopgedrag te constateren?

Het blijkt dat respondenten bij het doen van grote aankopen vaak goed beslagen ten ijs komen. Wat betreft de kleinere uitgaven wordt wat minder bewust gekocht.

Er is bijvoorbeeld aan de respondenten gevraagd of zij letten op aanbiedingen of kopen in de uitverkoop. Door ruim 60% van de respondenten wordt op aanbiedingen gelet en door ongeveer de helft wordt in de uitverkoop gekocht. Met name de lagere inkomensgroepen kopen in de uitverkoop en letten op aanbiedingen, maar ook door de hogere inkomensgroepen wordt dit wel gedaan (meer nog dan door de middengroep).

Ook is aan de respondenten gevraagd of zij wel eens wat meer uitgeven dan gepland bij het boodschappen doen of het winkelen. Dit blijkt met name bij het boodschappen doen vrij vaak voor te komen (46%). Bij het winkelen geeft 20% wel eens wat meer uit.

Alleen kopen in de uitverkoop blijkt een significante samenhang te vertonen met het hebben van financiële problemen, in die zin dat huishoudens, waar in de uitverkoop gekocht

wordt, vaker financiële problemen hebben (gehad) dan huishoudens die dit niet doen.

Een veel voorkomende manier om goederen aan te schaffen in "het thuiswinkelen" via een postorderbedrijf. Bijna de helft van de huishoudens koopt wel eens iets bij een postorderbedrijf en een vijfde van deze huishoudens maakt dan gebruik van een afbetalingsregeling. Met name het kopen op afbetaling blijkt een sterke samenhang te vertonen met de aanwezigheid van financiële problemen in een huishouden.

Opbouwen van financiële reserves

Door het opbouwen van reserves, bijvoorbeeld in de vorm van spaargeld of eigen vermogen, kunnen financiële tegenslagen worden opgevangen. Ruim de helft van de onderzochte huishoudens heeft spaargeld. Eenderde van de huishoudens spaart met regelmaat. Eigen vermogen is in het bezit van 12% van de huishoudens. Onder eigen vermogen wordt verstaan de waarde van een eigen huis minus de hypotheek, en het bezit in aandelen, sieraden, land en dergelijke. Eigen vermogen en spaargelden blijken met name voor te komen bij huishoudens met een hoger netto maandinkomen ($> f$ 3.000,-).

Het blijkt dat huishoudens met spaargeld minder vaak financiële problemen hebben dan huishoudens zonder spaargeld.

Consumptief krediet en het maken van schulden

Kredieten en schulden kunnen gehanteerd worden als oplossing van financiële problemen. Teveel opgenomen kredieten kunnen echter ook (extra) financiële problemen veroorzaken.

Van de onderzochte huishoudens heeft bijna een kwart een krediet in de vorm van een persoonlijke lening, een doorlopend krediet of een andere vorm van consumptief krediet.

Eveneens een kwart van de huishoudens heeft financiële verplichtingen (schulden) zoals verplichtingen bij postorderbedrijven, betalingsachterstanden, leningen bij familie of vrienden, studieschulden etcetera. Dertig procent van de respondenten blijkt of een krediet of financiële verplichtingen te hebben en 9% blijkt zowel een krediet als financiële verplichtingen te hebben.

Het blijkt dat het hebben van kredieten en schulden ook een samenhang vertoont met de aanwezigheid van financiële problemen.

Samenhang financiële problemen en financieel beheer

Aan de hand van de resultaten van dit onderzoek is een duidelijk verband te leggen tussen

hebben
doen.
bederen
en" via
van de
een po-
huishou-
talings-
betaling
men met
emen in

bijvoor-
ven ver-
en wor-
van de
aargeld.
met re-
ezit van
en ver-
van een
et bezit
gelijke.
ken met
met een
00,-).
aargeld
hebben

van

anteerd
proble-
kunnen
en ver-

eft bijna
van een
rediet of
ediet.
houdens
den) zo-
ven, be-
milie of
Dertig
een kre-
bben en
ële ver-

eten en
ont met
emen.

en en

t onder-
n tussen

jaar 1990

de wijze waarop huishoudens hun financiën managen en de mate waarin zij in financiële problemen geraken. Met name de statistische samenhang tussen het kopen of afbetaling (bij een postorderbedrijf) en de aanwezigheid van financiële problemen is nogal sterk. Een causale samenhang is echter uit dit onderzoek niet te herleiden. Het is mogelijk dat men door op afbetaling te kopen in de financiële problemen is geraakt. Het is ook mogelijk dat men door de aanwezigheid van financiële problemen goederen op afbetaling gaat kopen. Ook is het mogelijk dat bepaalde strategieën – zoals het opnemen van krediet – huishoudens op korte termijn uit de financiële problemen helpen, terwijl deze op de langere termijn zelf weer financiële problemen veroorzaken. Verder verklarend onderzoek zal nodig zijn, om beter inzicht te kunnen verkrijgen in oorzaken en gevolgen van bepaalde financiële beheerstrategieën.

Financiële problemen en oplossingen

Naast het indirect trachten te traceren van oorzaken en oplossingen van financiële problemen is in het onderzoek ook rechtstreeks gevraagd naar financiële problemen van de respondenten.

In 26% van de onderzochte huishoudens heeft men de afgelopen vijf jaar te kampen gehad met financiële problemen en hiervoor werden diverse oorzaken genoemd (tabel 1). Uit de cijfers blijkt dat naast de "andere" oorzaken, een structureel tekort en onvoorziene hoge uitgaven een belangrijke bron van problemen zijn.

Een structureel tekort kan veroorzaakt worden door een hoog vaste lastenpercentage. De variabele financiële speelruimte wordt dan kleiner. In dit onderzoek is in dit kader gekeken naar het woonlastenpercentage. Wat betreft het woonlastenpercentage blijkt deze veronderstelling in dit onderzoek niet helemaal op te gaan. Hoewel er meer huishoudens met een hoog woonlastenpercentage financiële problemen hadden in vergelijking met huishoudens met een laag woon-

lastenpercentage, is dit verschil toch niet significant te noemen.

Aan de respondenten is ook gevraagd naar de oplossingen die zij hebben gevonden om de financiële problemen te lijf te gaan.

De respondenten met financiële problemen hebben daarop het volgende (tabel 2) geantwoord:

Tabel 2	%	abs
Bezuinigen	33	26
Hulp extern		
- lening bij de bank	19	15
- lening bij familie	21	17
- hulp sociale dienst	4	3
Anders*	24	19
Totaal	100	80

* "Andere" oplossingen zijn: het uitstellen van betalingen, meer inkomen verwerven door bijvoorbeeld herintreding van de vrouw op de arbeidsmarkt, klussen etcetera. Rood staan en het aanspreken van spaargelden worden eveneens als oplossingen genoemd.

Uit de cijfers blijkt dat met bezuinigingen een derde van de respondenten hun financiële problemen heeft opgelost. Met name respondenten die als oorzaak van hun financiële problemen een te laag inkomen of inkomensdaling aangaven, hebben voor deze oplossing gekozen.

Rolverdeling in financieel management

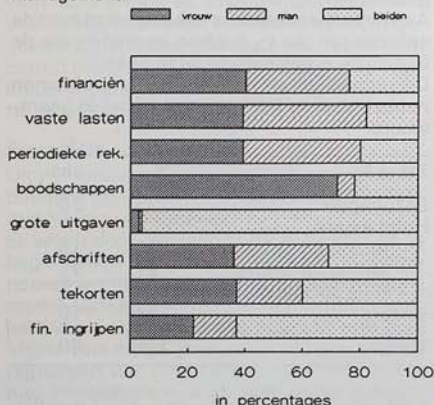
Een belangrijk aspect van het financieel management is de rolverdeling tussen man en vrouw in het financieel beheer.

Aan de respondenten is gevraagd wie in het huishouden het financieel management voor z'n rekening neemt. Daarbij is het management onderscheiden in een aantal taken. Grafiek 1 geeft de resultaten weer.

Uit grafiek 1 kan geconcludeerd worden dat over het algemeen vrouwen meer inzicht

Tabel 1	%	abs.
Onvoorziene grote uitgaven:		
* vervanging duurzame consumptiegoederen (auto, inventaris)	18	14
* studie (collegegeld)	8	6
Inkomensdaling	13	10
Structureel tekort (te laag inkomen)	23	18
Vakantie	4	3
Anders (o.a. verhuizing, bevalling, ziekte)	36	29
Totaal	102	80

Grafiek 1. Rolverdeling binnen het financieel management.

hebben over financiën dan mannen. Het signaleren van tekorten en het overzicht houden over de boodschappen is significant vaker een taak van vrouwen.

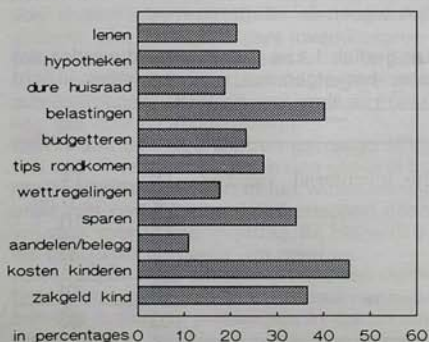
Wie het overzicht houdt over de financiën blijkt samen te hangen met de hoogte van het netto-huishoudinkomen. In huishoudens met lagere inkomens is dat vaker in handen van vrouwen dan in huishoudens met hogere inkomens.

In hoeverre de rolverdeling binnen het huishouden van invloed is op het voorkomen van financiële problemen is in het onderzoek niet aan de orde geweest. Nader onderzoek zal nodig zijn om hier verder op in te gaan.

Voorlichting

In het oplossen en het vermijden van financiële problemen kan budgetvoorlichting een belangrijke rol spelen. In dit onderzoek is ook

Grafiek 2. Gewenste onderwerpen voor budgetvoorlichting.

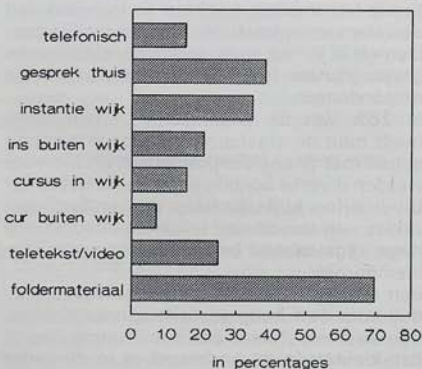
de voorlichting ter sprake geweest.

Uit het onderzoek blijkt dat er behoefte is aan voorlichting. Er is veel belangstelling voor onderwerpen als belasting en de kosten van kinderen (grafiek 2). Men heeft de voorkeur voor informatieverstrekking in de vorm van foldermateriaal (grafiek 3).

Tweederde van de respondenten weet ook waar men informatie over budgettering terecht kan. De instanties die in dit kader het meest regelmatig worden genoemd zijn bank, postbank of kredietbank, Nibud en de sociale dienst.

Aan de respondenten is gevraagd of zij bij financiële problemen, ook daadwerkelijk hulp zouden vragen bij dergelijke instanties. Een kwart van de huishoudens zou dat niet doen. Achtendertig procent van de huishoudens zegt hulp te zullen inroepen, maar dat wel vervelend te vinden en 37% van de huishoudens zegt dat zeker te doen en heeft daar ook geen problemen mee. Die instanties zijn er immers voor.

Grafiek 3. Gewenste wijze van budgetvoorlichting.

Slot

Met het onderzoek "financieel management in huishoudens" is een beeld verkregen van het financieel reilen en zeilen van één bepaald type huishouden.

Dit onderzoek is voornamelijk beschrijvend van aard. Het onderzoek heeft naast de informatie die het heeft opgeleverd, echter ook vele vragen opgeroepen. In hoeverre is een bepaalde wijze van financieel beheer oorzaak voor financiële problemen? Hoe zit het met financieel management in andere typen huishoudens? Wat heeft de rolverdeling in het financieel management voor invloed op financiële problemen?

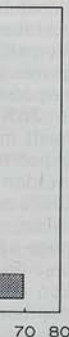
Dit was aanleiding voor de Vakgroep Huishoudstudies van de LUW en Ipso Facto om de

te is aan
voor on-
van kin-
eur voor
n folder-

reet ook
oring te-
ader het
ijn bank,
e sociale

of zij bij
lijk hulp
ies. Een
et doen.
houdens
dat wel
huishou-
daar ook
s zijn er

rlchting.

gement
gen van
een be-

nrijvend
de infor-
ter ook
e is een
oorzaak
het met
en huis-
n het fi-
p finan-

p Huis-
o om de

aart 1990

samenwerking te continueren en het onderzoek doen op dit terrein op meer structurele wijze aan te pakken, in de vorm van de ontwikkeling van een onderzoeksprogramma. Het Nibud is vanaf de eerste gesprekken bij de zaak betrokken geweest. Aanvankelijk slechts als morele steun, later ook met een financiële bijdrage.

Het eerste project in het nieuwe samenwerkingsverband is in najaar 1989 gestart. De eerste activiteit was een uitgebreid literatuursonderzoek. Hierbij is getracht in kaart te brengen op welke deeltherreinen binnen het financieel management zich kennislacunes bevinden. Op grond van deze lacunes zijn prioriteiten en posterioriteiten gesteld. Over de thema's, die als resultaat hiervan naar voren kwamen, zijn onderzoeksontwerpen geschreven.

Deze onderzoeksontwerpen, in combinatie met de literatuurlijst die naar aanleiding van het literatuuronderzoek is samengesteld, vormen het eindrapport van dit eerste project.

Door continuering van deze projecten kan er een omvangrijke expertise ontstaan op het gebied van het financieel management in huishoudens, die niet alleen voor de Vakgroep Huishoudstudies voor grote waarde is, maar ook van belang kan zijn voor voorlichters, kredietverstrekken en grootwinkelbedrijven.

Het onderzoeksrapport is te bestellen bij Ipso Facto te Houten (tel. 03403-78 330) tegen betaling van f 22,50.

Summary

In this article some results of a descriptive study on financial management are reported. This study focusses on "traditional households" with two adults living together with each other and with at least one child younger than 19 (N = 266). The interviewee is in all cases the wife. The average household income is H.fl. 2.839,- net (excl. child allowance, etc.). Some main results are:

More or less exact knowledge of the amounts spent depends on the regularity and continuity of a particular expenditure. In most cases some control of the expenditures (bookkeeping, making notes) takes place. Most of the "big" expenditures are considered well, for small outlays this does take place less frequently. Most of the households have a financial reserve e.g. saving deposits. Households with a saving deposit and no loans for consumption purposes are less frequently facing financial problems. If financial problems do occur, in 1/3 of the cases economizing on expenditures is the most frequently used tactic. Wives are playing a more important role in financial management than husbands. Extension on financial matters (taxes, savings, cost of children) is wanted for by the households, preferably in written form.

Auteurs

Drs. E. W. (Ellen) Knippers, werkzaam als onderzoeker bij het onderzoeksbureau Ipso Facto te Houten en belast met de coördinatie van het project Financieel Management in Huishoudens. In de toekomst hoopt zij op dit onderwerp te promoveren.

Dr. J. A. C. (Johan) van Ophem, universitair docent (huishoudeconomie), vakgroep Huishoudstudies, Prof. Ritzema Bosweg 32a, 6703 AC Wageningen.

Redactioneel

Dit nummer van het Tijdschrift voor Huishoudkunde is het laatste dat onder de hoofd/eindredactie van ir. A. M. (Anne Mieke) de Wit-Sauter verschijnt. Anne Mieke stapt, na zes jaar en 29 nummers van het Tijdschrift, de freelance wetenschapsjournalistiek in. De SVHW heeft per 1 maart een nieuwe hoofd/eindredacteur benoemd: ir. J. H. (Joke) Groeneveld.

Joke Groeneveld (Voeding, LUW 1977) heeft een aantal jaren gewerkt bij de voorlichtingsdienst van de TH (nu TU) in Delft, respectievelijk RU Groningen. De afgelopen drie jaar verrichtte zij voor diverse organisaties journalistiek en voorlichtingswerk. Naast haar nieuwe taak in Wageningen blijft zij als redacteur verbonden aan het Sint-Radbout Ziekenhuis te Nijmegen.